

Το θολό τοπίο της πολιτικής συμμετοχής των νέων

ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΠΑΛΟΥΡΔΟΥ *

Η κοινωνική και δημογραφική δομή της ελληνικής κοινωνίας εδώ και δεκαετίες, αντιμετωπίζει σοβαρές ανακατατάξεις και αλλαγές. Το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής και η συνακόλουθη γήρανση του πληθυσμού μαζί με τα χαμηλά ποσοστά γεννήσεων συνθέτουν ένα δημογραφικό κοκτέιλ το οποίο οδηγεί σε απρόσμενες καταστάσεις με κύρια χαρακτηριστικά τη μείωση του πληθυσμού και τη συρρίκνωση του αριθμού και της αναλογίας των νέων. Κατ' εκτίμηση και βασιζόμενοι στο πόσα παιδιά γεννήθηκαν την περίοδο 2003-2006, οι περιπτώσεις των νέων οι οποίοι δύνανται να συμμετάσχουν στις εκλογές, για πρώτη φορά, δηλαδή όσοι γεννήθηκαν μεταξύ 2003 και 2006, δεν ξεπερνούν τις 430.000.

Όμως στην ηλικιακή ομάδα των νέων δεν είναι μόνον όσοι ψηφίζουν για πρώτη φορά. Οι σημερινοί νέοι, άτομα ηλικίας 15-29 ετών, γεννήθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι και την περίοδο έναρξης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης και αντιπροσωπεύουν περίπου το 15% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Σύμφωνα με προβλέψεις, το 2050 πιθανά να συνιστούν το 13,8% όταν οι ηλικιωμένοι 65 ετών και άνω θα είναι το 33,8%. Κατά μέσο όρο, οι ψηφοφόροι ηλικίας 30 ετών και κάτω αποτελούν σήμερα μόνον το 18,6 % του εκλογικού σώματος ενός κράτους μέλους της ΕΕ, ενώ στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ανέρχονται σε 17,4%. Η Ιταλία (48), η Πορτογαλία (46,8) και η Ελλάδα (46,1) καταγράφουν την υψηλότερη διάμεση ηλικία πληθυσμού με την ΕΕ-27 να προσεγγίζει τα 44,4 έτη.

Οι ίδιοι οι νέοι γνωρίζουν ότι είναι μειοψηφία σε μια προ πολλού γερασμένη κοινωνία και ότι η επιρροή τους στο δημοκρατικό σύστημα μειώνεται συνεχώς, ενώ τα θέματα και οι ανάγκες που σχετίζονται με τη νεολαία ενδέχεται να έχουν χάσει βάρος στις πολιτικές συζητήσεις και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτή η αντιληπτή πολιτική περιθωριοποίηση θα μπορούσε να οδηγήσει σε πολιτική απογοήτευση και δυσπιστία μεταξύ των νέων.

Μελέτες στην Ευρώπη δείχνουν σταθερά ανησυχητικά χαμηλή προσέλευση των νέων στις εκλογές ενώ το χάσμα μεταξύ των νέων και άλλων ηλικιακών ομάδων είναι σημαντικό. Οι νέοι αποδεικνύονται ανησυχητικά απόντες από τις εθνικές εκλογές σε πολλές χώρες, με μέσο όρο σχεδόν το 60% των ψηφοφόρων ηλικίας έως 24 ετών να επιλέγουν να μην ψηφίσουν (Deželan, 2023).

Γενικότερα, η απομάκρυνση των νέων από τη θεσμική πολιτική αποτυπώνεται στην πτώση της συμμετοχής στις εκλογές, στο χαμηλό πολιτικό ενδιαφέρον, στη σημαντική μείωση της ένταξης και ταύτισης με τα κόμματα, αλλά και στην εκλογική ρευστότητα των νέων ψηφοφόρων.

Διατυπώνονται απόψεις ότι οι νέοι και οι νέες των τελευταίων δεκαετιών κοινωνικοποιήθηκαν σε ένα περιβάλλον ιδεολογικής και πολιτικής ηγεμονίας του νεοφιλελευθερισμού, που χαρακτηριζόταν από την απαξίωση της πολιτικής και του συλλογικού, την ώθηση προς την ιδιώτευση και την εξύμνηση του «ατομικού δρόμου», με προεκτάσεις στην πολιτική τους συμπεριφορά, αλλά και στην ευρύτερη κοσμοαντίληψη. Αυτό κατά ένα βαθμό μπορεί να συνδέεται με την άνοδο της ακροδεξιάς που παρατηρείται σε πολλές χώρες της Ευρώπης (Καζολέα-Ζηργάνου, 2022). Για άλλους το σοκ της οικονομικής ανασφάλειας φαίνεται να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη μείωση των κινήτρων συμμετοχής και αποχή στις εκλογές κυρίως από τους νέους και αυτό πραγματικά ευνοεί τα ακροδεξιά κόμματα (Guiso, Herrera, Morelli, Sonno, 2020).

Ωστόσο, η ηλικία αναδεικνύεται ως ένας από τους ισχυρότερους προγνωστικούς παράγοντες, του ποσοστού συμμετοχής στις εκλογές και, μαζί με το εισόδημα, την εκπαίδευση και την απασχόληση είναι ένας από τους πιο ισχυρούς προσδιοριστές για τις διαφορές στην προσέλευση των ψηφοφόρων στις κάλπες (Deželan, 2023).

Τι συμβαίνει όταν το μέλλον φαίνεται χειρότερο από το παρελθόν για τους νέους;

Σε σχετικά πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ (OECD, 2019) διαπιστώνεται ότι η μεσαία τάξη σε πολλές χώρες βρίσκεται «υπό πίεση» ακόμη και «συνθλιμμένη», καθώς τα μέλη της βλέπουν το βιοτικό τους επίπεδο να μένει στάσιμο ή να μειώνεται. Παράλληλα με την αύξηση της ανισότητας και της εργασιακής ανασφάλειας, το ρευστό πλαίσιο της αγοράς κατοικίας και των σπουδών, οι δύο πυλώνες φιλοδοξίας της μεσαίας τάξης, καθίστανται ολοένα και περισσότερο ανέφικτες. Μεγάλο μέρος της μεσαίας τάξης έχει καταρρεύσει ή έχει έντονο αίσθημα δυσαρέσκειας ή κινδύνου. Αισθάνεται οργή, προς το πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό κατεστημένο και βλέπει στις ακροδεξιές προτάσεις ή/και στη μη συμμετοχή αν όχι πιθανές λύσεις στα προβλήματά του, τουλάχιστον έναν τρόπο να «τιμωρήσει».

Παρ' όλα αυτά τα αποθαρρυντικά δεδομένα, τουλάχιστον τα δύο τρίτα του πληθυσμού στις χώρες του ΟΟΣΑ εκλαμβάνουν τον εαυτό τους ως μέρος της μεσαίας τάξης. Όμως ο κώδωνας του κινδύνου είναι η πλήρης απαισιοδοξία για το μέλλον: το 60% των γονέων σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ καταγράφουν ως μια από τις τρεις σημαντικότερες ανησυχίες τους, τον κίνδυνο να μην επιτύχουν τα παιδιά τους το ίδιο επίπεδο θέσης και άνεσης (OECD, 2019).

Οι νέοι έχουν συνήθως περιορισμένα χρηματοοικονομικά και περιουσιακά στοιχεία, γεγονός που θέτει όσους ζουν σε οικονομικά ευάλωτα νοικοκυριά σε αυξημένο κίνδυνο να πέσουν κάτω από το όριο της φτώχειας, εάν το εισόδημά τους σταματήσει ξαφνικά ή μειωθεί. Το 2022 οι νέοι 15-29 ετών (23,6%) στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τους ηλικιωμένους (15,8%) ή το σύνολο της χώρας (18,8%).

Ενώ οι διαφορές στο εισόδημα και τον πλούτο συνδέονται με την ηλικία, η σημερινή γενιά νέων έχει μικρότερο διαθέσιμο εισόδημα από ό,τι οι παλαιότερες γενιές στην ίδια ηλικία. Στοιχεία δείχνουν έναν «σπασμένο κοινωνικό ανελκυστήρα», καθώς οι νέοι αντιμετωπίζουν σήμερα λιγότερο ευνοϊκές προοπτικές επαγγελματικής ανέλιξης από τις γενιές των γονιών τους (OECD, 2018).

Επί του παρόντος, πολλοί νέοι στην Ελλάδα, αντιμετωπίζουν συνεχή αβεβαιότητα και πρόκληση. Η οικονομική κρίση, το αυξανόμενο κόστος ζωής, ο συνεχιζόμενος αντίκτυπος της πανδημίας και η ενεργειακή κρίση δημιουργούν πολύπλοκες δυσκολίες για τους νέους και τις οικογένειές τους. Είναι σαφές ότι οι νέοι είναι όλο και λιγότερο οικονομικά ασφαλείς από ό,τι οι γονείς τους στην ηλικία τους, με λιγότερες προοπτικές για τη γεφύρωση του χάσματος.

Γεγονός είναι ότι πολλοί έχουν μεγαλώσει σε μία παρατεταμένη περίοδο αστάθειας και ανασφάλειας με απανωτές κρίσεις, βιώνοντας παράλληλα το αίσθημα μιας ακόμα κρίσης που αναμένεται (permacrisis). Τα υψηλά προσόντα δεν αποτελούν πλέον εγγύηση για την εύρεση εργασίας και η πρόσβαση στην αγορά εργασίας δεν είναι μόνο δύσκολη για τους νέους που στερούνται γενικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης, αλλά και για όσους κατέχουν πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Πολλοί ζουν σε νοικοκυριά που επηρεάζονται από οικονομικές προκλήσεις που τους ωθούν σε καταστάσεις υλικών στερήσεων, φτώχειας και κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Το 2013, μετά την χρηματοπιστωτική κρίση, το 62,3 % των νέων στην Ελλάδα ηλικίας 18-24 ετών εξακολουθούσαν να ζουν με τους γονείς τους. Τα πλέον πρόσφατα στοιχεία του έτους 2022 δείχνουν ότι το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο (71,9%) και μόνον η Κροατία είναι η χώρα που ξεπερνάει την Ελλάδα και καταγράφει υψηλότερο ποσοστό. Ακόμη και πριν ξεκινήσει η οικονομική κρίση, μελέτες υποδεικνύουν ότι η

διαβίωση στο γονικό σπίτι μείωσε τον κίνδυνο φτώχειας σε αρκετές χώρες της ΕΕ (Özdemir, Ward, Zolyomi, 2014).

Γενικότερα, τα στοιχεία δείχνουν ότι η υψηλή ανεργία ενθαρρύνει τους νέους να συνεχίσουν να ζουν με τους γονείς τους, αν και η απόφαση να το πράξουν αντί να ζήσουν ανεξάρτητα φαίνεται να επηρεάζεται από ένα ευρύτερο σύστημα ερμηνευτικών παραγόντων. Γεγονός είναι ωστόσο ότι το 2020 το 35,9% των νέων ηλικίας 16-29 ετών στην Ελλάδα ζουν σε νοικοκυριά όπου το κόστος στέγασης είναι υψηλό (άνω του 40% του διαθέσιμου εισοδήματος), ενώ το ποσοστό του δείκτη υλικής και κοινωνικής στερήσης για το σύνολο των νέων 16-29 ετών ανερχόταν σε 31% και ήταν σχεδόν τριπλάσιο του αντίστοιχου ποσοστού της ΕΕ-27. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι για τους απασχολούμενους νέους ίδιας ηλικίας η τιμή του δείκτη περιορίζεται σε 19,6% και εκτοξεύεται σε 48,8% για τους ανέργους.

Σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας αυτοί που έχουν συμβάσεις ορισμένου χρόνου είναι οι πρώτοι που απολύονται, ενώ πολλοί νέοι που εργάζονται πλήττονται διπλά καθώς, όντας οι τελευταίοι που πιθανά προσλήφθηκαν, είναι συνήθως οι πρώτοι που χάνουν τη δουλειά τους. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 2022 το 8,7% των νέων ηλικίας 16-29 ετών ανήκει στην κατηγορία των εργαζόμενων φτωχών. Παράλληλα, ένα σχετικά υψηλό ποσοστό που ανέρχεται σε 15,4% χαρακτηρίζεται ως νέα ευπαθής κοινωνική ομάδα, «χαμένη γενιά», καθώς βρίσκεται εκτός αγοράς εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEETs) και είναι «απόντες» από κάθε μείζονα θεσμική μέριμνα του κοινωνικού κράτους (βλ. <https://www.kanep-gsee.gr/nea-anakoynoseis/-/neets->). Πιθανά δε να αποτελούν τμήμα του αόρατου, του πληθυσμού που δεν ακούγεται από τους πολιτικούς και μάλλον αποσυνδέεται/απέχει από τη συμβατική πολιτική. Όπως, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Guillu (2019), η αποχή από την ψηφοφορία/εκλογές είναι μια πιο σημαντική τάση από την άνοδο του *Εθνικού Μετώπου της Μαρίν Λεπέν στη Γαλλία*.

Η έρευνα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τη Νεολαία (ΕΡ 2021), σε ότι αφορά την Ελλάδα διαπίστωσε ότι όταν οι νέοι απαρτίθησαν έως και τρία ζητήματα προτεραιότητας, η καταπολέμηση της φτώχειας και της ανισότητας (48%), η καταπολέμηση της ανεργίας και της έλλειψης θέσεων απασχόλησης (45%), καθώς και η υγεία και ευημερία (38%) ήταν τα σημαντικότερα ζητήματα. Όμως, οι αντιλήψεις των νέων για τη διαφθορά (οικονομική/πολιτική), η οποία έχει τεράστιο αντίκτυπο στην εμπιστοσύνη στους θεσμούς, αποδεικνύεται επίσης σημαντική (36%), θέτοντας άλλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα η κλιματική αλλαγή και η προστασία του περιβάλλοντος (30%), καθώς και η εκπαίδευση και κατάρτιση (28%), πιο χαμηλά στην ιεράρχηση προτεραιοτήτων.

Η δυσκολία προσέγγισης και η αυξανόμενη δυσαρέσκεια της νεολαίας έχει συμβάλει σε έναν φαύλο κύκλο: πτωτική τάση πολιτικού ενδιαφέροντος από την πλευρά των νέων και παραμέλησή τους σε μεγάλο βαθμό από την ουσιαστική πολιτική ατζέντα. Πιθανά, τα πολιτικά κόμματα να πρέπει να ξοδεύουν ιδιαίτερο και περισσότερο χρόνο στην προσέλκυση νέων. Η συγκέντρωση ενέργειας και η μεγάλη προσπάθεια σε εκείνους που ψηφίζουν ενεργά, μπορεί να μεταφράζεται σε αδυναμία αντιμετώπισης ζωτικών νεανικών ζητημάτων, όπως η ανισότητα στέγασης, η δημιουργία θέσεων εργασίας, προβλήματα εκπαίδευσης και μετάβασης στην αγορά εργασίας.

Συνέπεια αυτής της εν επίγνωση αυξανόμενης ανισότητας στη συμμετοχή μεταξύ γενεών, αλλά και κοινωνικών στρωμάτων είναι ότι το αποτυπωμένο εκλογικό αποτέλεσμα ολοένα και λιγότερο αντικατοπτρίζει την κοινωνική πραγματικότητα. Πιθανά οι νέοι, που είναι οι πλέον ευάλωτοι δεν αποτελούν προτεραιότητα στις δημόσιες πολιτικές. Η συμμετοχή των ψηφοφόρων στις ηλικίες 18 έως 24 ετών είναι κατά μέσο όρο 16 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερη από ό,τι στους ενήλικες ηλικίας 25 έως 50 ετών. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι ευρωπαίοι πολιτικοί στρέφονται προς την παλαιότερη γενιά (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2020).

Όμως, δεν αντέχουμε ούτε κοινωνικά ούτε οικονομικά μια χαμένη γενιά στην Ελλάδα. Χρειάζονται άμεσα κατάλληλες πολιτικές οι οποίες πρέπει να αντικατοπτρίζουν τις ανησυχίες της νεότερης γενιάς κατά πρώτο λόγο και όχι τις ανησυχίες των παλαιότερων γενεών και τις προβλέψεις τους για τους νέους.

Βιβλιογραφία:

Deželan, T. (2023). Young people's participation in European democratic processes. How to improve and facilitate youth involvement. European Parliament. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Directorate-General for Internal Policies. PE 745.820

European Parliament (2020). Next generation or lost generation?
Children, young people and the pandemic. European Parliamentary Research Service

European Parliament (2021). European Parliament Youth Survey. Flash Eurobarometer Report. Survey conducted by Ipsos European Public Affairs at the request the European Parliament, Directorate-General for Communication

Guillu, C. (2019). *Twilight of the Elites: Prosperity, The Periphery and the Future of France*. London, Yale University Press. ISBN: 9780300233766

Guiso, L., Herrera, H., Morelli, M., and Sonno, T. (2020). Economic Insecurity and the Demand of Populism in Europe. Einaudi Institute for Economics and Finance.

Καζολέα-Ζηργάνου, Λ. (2022). Διαστάσεις της πολιτικότητας των νέων στην Ελλάδα: Σημεία σύγκλισης και απόκλισης σε σχέση με τη διεθνή βιβλιογραφία. Δελτίο Πολιτικής Συγκυρίας #04 Νεολαία & πολιτική στην Ελλάδα σήμερα. ΕΝΑ, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών.

OECD (2018). *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>.

OECD (2019). *Under Pressure: The Squeezed Middle Class*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/689afed1-en>.

Özdemir, E., Ward, T., Zolyomi, E. (2014). The effect of the crisis on young people's ability to live independently. Research note 5/2014. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.

Directorate A — Analysis, Evaluation, External Relations Unit A.2 — Social analysis.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

<https://www.kanep-gsee.gr/nea-anakoinoseis/-/neets>

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_material_deprivation_and_economic_strain

* Ομότιμος Διευθυντής Ερευνών
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών